

Андрій Грубінко,

доктор історичних наук, професор,
професор кафедри теорії права та
конституціоналізму, директор Центру
стратегічної аналітики
та міжнародних студій Західноукраїнського
національного університету
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-4856-5831>

Ярослав Рудов,

здобувач вищої освіти
Західноукраїнського національного
університету

ПРАВОВА СИСТЕМА ЯПОНІЇ ЯК ПРОДУКТ ТРАНСЦИВІЛІЗАЦІЙНОЇ РЕЦЕПЦІЇ: ІСТОРИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

У статті представлено результати дослідження актуальних особливостей . Розглянуто історико-правові особливості генези японського права як феномену в світовій системі права. Констатовано, що феномен японського права, з огляду на особливості його походження, генези та сучасних проявів, залишається актуальним для подальших досліджень. Запропоновано погляд на історичні особливості рецепції правових систем інших цивілізацій в правову систему Японії.

У висновках зазначено, що упродовж XIX-XX ст. Японія увібрала в себе найкращі практики розвинутих країн. В нашому аналізі ви може спостерігати, що японці запозичували широкий спектр інституцій і норм права, починаючи від поліції і аж до судів – усе зазнало змін та реформ. Варто відзначити, що без цих вимушених змін Японія не змогла б такими швидкими темпами відновити свою економіку. Завдяки цим змінам, панівний в суспільстві мілітаризм та реваншизм вдалось подолати, що дало змогу японському економічному диву відбутись.

Ключові слова: Японія, право, правова система, рецепція, історія права.

Hrubinko A.

The legal system of Japan as a product of transcivilization reception: historical and legal aspects

The article presents the results of the study of current features. The historical and legal features of the genesis of Japanese law as a phenomenon in the world legal system are considered. It was established that the phenomenon of Japanese law, given the peculiarities of its origin, genesis and modern manifestations, remains relevant for further research. A look at the historical features of the reception of the legal systems of other civilizations into the legal system of Japan is offered.

In the conclusions it is stated that in the new papers it is stated that throughout the 19th and 20th centuries Japan has absorbed the best practices of developed countries. In our analysis, you can see that the Japanese borrowed a wide range of institutions and legal norms, from the police to the courts - everything underwent changes and reforms. It is worth noting that without these forced changes, Japan would not have been able to restore its economy at such a rapid pace. Thanks to these changes, the prevailing militarism and revanchism in society was overcome, which enabled the Japanese economic miracle to take place.

Keywords: Japan, law, legal system, reception, history of law.

Постановка проблеми. Японська правова система є унікальною та неповторною. В науковій літературі її ще називають «синтетичною» або ще «гібридною» [1, с. 81]. У ній поєднуються елементи азійського правового звичаю, романо-германського консерватизму та західного індивідуалізму. Також відмітною особливістю японського права є дуалізм, що полягає в істотному розходженні між законодавчо сформульованим правом (тобто офіційним правом) і традиційним правом, норми якого застосовуються при вирішенні конкретних справ. За визначенням О. Стрельченко, японське право – це сукупність моральних, релігійних і правових норм, які склалися на основі стародавньокитайських релігійно-філософських

концепцій, власних звичаїв, рецепції іноземного (американського та романогерманського) права [2, с. 103]. Тому феномен японського права, з огляду на особливості його походження, генези та сучасних проявів, залишається актуальним для подальших досліджень.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема розвитку правової системи Японії та впливу на неї інших правових систем відносно недавно стала предметом вивчення українських дослідників. Вона привернула увагу таких вчених, як Т. В. Блащук, О. А. Васянович, М. А. Вороніна, О. В. Зайчук, Д. В. Лук'янов, Р. А. Майданик, О. М. Олійника, Н. М. Оніщенко, О. Г. Стрельченко, М. Г. Хаустова. В зарубіжній юриспруденції проблематиці теоретико- та історико-правового аналізу японського права приділили увагу дослідники М. Абе, Д. Гейлі, Ю. Нода, Л. Ноттейдж, Х. Ода, М. Рамсейер, Т. Такео, М. Чіба.

Виклад основних результатів дослідження. Перш ніж розкривати сучасну правову систему Японії, варто заглянути в її історію.

Правовий розвиток Японії невіддільний від великих соціокультурних та політичних змін, що відбулися протягом віків. Від періоду Нара, коли була введена перша писемна правова система, до Едо, коли була прийнята система самурайського права, та до сучасності, коли Японія переживає реформи у зв'язку з висхідною глобалізацією та технологічними інноваціями, правова система країни відіграє важливу роль у формуванні її суспільства. В період з V по XIX ст.

Японія перебувала під впливом китайських ідей і теорій. Саме тому в японському праві прослідковуються елементи традиційних китайських релігійних вірувань. Основними ж є такі як: конфуціанство, буддизм, та традиції конфуціанської державності. Конфуціанство надавало основи для організації суспільства та уряду, підкреслюючи важливість моральності, родинних зв'язків і служіння загальному благу. Буддизм, в свою чергу, вносив вплив на філософію, мистецтво та етику [3, с. 416–418].

Значний період в історії в Японії тривав сьогунат самурайського типу. Сім'я Токугава тримала жорстоку державну владу протягом 1603–1867 років. Феодали, що були залежними від сьогуна та феодалний клас в Японії складався з двох ключових верств: напівзалежних князів, відомих як даймо, які підпорядковувалися центральній владі, та малих аристократів, відомих як «самураї». Самураї користувалися привілеями в суспільстві, включаючи навіть право на безкарне вбивство ремісників чи купців, якщо останні не виявляли їм достатньої поваги. Після повалення диктатури сьогунату, перед імператором Японії постала проблема створення норм праворегулювання.

Розв'язання цієї проблеми було знайдено – просто запозичити законодавство європейських країн. Спеціально для такої місії до Японії був запрошений Густав Буассонад. В результаті його діяльності Японія отримала кримінальний та кримінально-процесуальний кодекси, розроблялися вони за французьким зразком та прийняті актом парламенту в 1880 році. Густав запропонував ще цивільний кодекс, але проект був відхилений. У своїх поглядах він був прихильником природного права, тому складав закони відштовхуючись не від обмеження прав імператора, та в надії, що імператор не буде ці права порушувати. Наступним кроком стало прийняття Конституції у 1889, яка була сформована на основі пруської та адаптована до правових звичаїв. Для формування конституції до Європи була направлена спеціальна місія графа Іто Хі-робумі.

Досліджуючи устрій європейських країн, його особливо вразила пруська конституція 1850 року. Якщо не вдаватись в деталі, то видається дивним, що вибір японців пав саме на пруську Конституцію, адже протягом усієї історії у Японії були тісні відносини з Нідерландами. Утім потрібно зважати на мету, з якою вона створювалась – перехід до монархічної форми правління. Ця конституція найбільше підходила для Японії, оскільки в Німеччині виступала компромісом між напівфеодалним юнкерством і політично слабкою буржуазією, тож і для Японії могла б слугувати перехідним етапом від сьогунату до обмеженої монархії. Ще одним стимулом запозичити пруську конституцію була її ефективність. Отто фон Бісмарк вибудував сильну державу в певній мірі, покладаючись саме на конституцію. З сімдесяти шести статей, сорок шість було запозичено з пруської [3; 4].

Ідеологічна основа Конституції була побудована на унікальному компромісі, досягнутому між прихильниками національних політико-релігійних поглядів та прихильниками ідей західноєвропейського конституціоналізму. За таким же принципом у Британії було запозичено апарат Таємної ради, але японці дещо змінили його призначення. Японська таємна рада займалась тлумачення імператорських указів та конституції, вирішення питань пов'язаних з проблемами престолонаслідування, зміна законів. Через такий важливий внесок у роботу законодавчої гілки влади, Таємну раду прозвали «третьою палатою парламенту» [3, с. 420–427].

Перша конституція Японії визначала вищі повноваження імператора, встановлюючи його як центральну фігуру в політичній системі. Це прослідковується навіть в діяльності парламенту. Його функціонування розглядалася в контексті служіння імператору [4]. Це призвело до того, що парламент не мав права ініціювати зміни до Конституції, яку надав імператор. Парламент міг розглянути лише ті поправки до Конституції, які були запропоновані самим імператором. Водночас вона істотно обмежувала роль парламенту, порушуючи баланс в розподілі влади. Це заклали фундамент для подальшого закріплення військового та фашистського режиму в країні. Зокрема, кримінальне та кримінально-процесуальне законодавство, прийняте у 1907 та 1922 роках відповідно, набуло репресивного характеру. Ці правові акти визначили новий рівень суворості у відносинах між державою та громадянами, закріплюючи та посилюючи контроль держави над суспільством і обмежуючи особисті свободи та права громадян. Консервативний характер, тогочасного законодавства закріплював непохитну владу імператора, обмежуючи повноваження парламенту і, фактично, створюючи основи для наступного з'явлення військово-фашистського режиму.

В Японії не було органічного переходу від сьогунату до монархії. До прикладу, в європейських державах, монархія постала раніше і розвиток моделі парламенту, законів і т.д. відбувався протягом великого проміжку часу. В Японії же не було буржуазних революцій, тому вони не змогли вибудувати стійку систему. Як було зазначено вище, основу японської системи склали правові звичаї та штучно рецептовані норми з європейського. Трпс Головною проблемою Японії були повноваження військово-морського флоту, тому їх, за тією ж Конституцією, стримував лише прем'єр-міністр, а після його вбивства, військові отримали контроль над державою [5]. Становлення військова диктатура та монархія Хірохіто було лише одним з чинників загально національного мілітаризму. Народ Японії травмований століттями сьогунату, тому є дуже покірним і саме це слугувало його легкому залученню до агресивної політики держави. Пізніше це ще зіграє роль в суспільному житті японців.

Після Другої світової війни становище Японії було доволі складним, але все ж таки краще, ніж в Німеччині. Основний вплив мала Америка та «вестернізувала» правову систему. За сприяння США було розроблено Японську конституцію та впроваджено ряд реформ. Американці врахували минулий досвід та покірність японців. Велике значення мав пацифістський характер конституції 1947 року, а саме її унікальна стаття 9: «Японський народ на вічні часи відмовляється від війни як суверенного права нації, а також від загрози або застосування збройної сили як засобу вирішення міжнародних проблем» [4]. Так, впровадження в японську ідеологію та правову систему принципів конституційної організації влади, принципів розподілу влади, створення стримувань і противаг, забезпечення незалежності судової системи, рівності перед законом, рівноправ'я жінок та чоловіків, а також формулювання захищених судом прав і свобод громадян, впровадження інституту конституційного нагляду – усе це є наслідком впливу американського правового досвіду. Японська конституція віддзеркалює славнозвісну американську Декларацію незалежності 1776 року про «право на життя, свободу і на прагнення до щастя» як вищий об'єкт турботи держави про своїх громадян.

Система стримування і противаг була штучно інтегрована у японський державний апарат. Реформування японського державного устрою відбулось завдяки впливу США. За Конституцією 1947 року, органи влади є незалежними та взаємостримуючими. Взяти до прикладу шосту статтю Конституції, за якою імператор призначає прем'єр-міністра згідно з рекомендацією Парламенту, але той же прем'єр-міністр дає згоду на внесення правок до Конституції. Або інший приклад: Імператор може розпустити палату Представників, але не може розігнати палату Радників, бо вони кожні 3 роки з шести переобираються [6]. В Конституції Японії ця система проявляється найкраще, оскільки створена штучно та не була гармонійним переходом від імперської влади. Цей самоконтроль гілок влади унеможливив прихід до влади радикалів та реваншистів, а в комплексі з реформами податкової системи та фактичною відсутністю військових витрат, повела Японію на шлях успіху. Подолання кризи в японській економіці було не просто разрахунком США, а ще й співпадінням декількох факторів. Це і реформи податкової системи, запропонована Доджем, і менталітет японців, які були налаштовані на демілітаризацію, а отже відсутність витрат на армію. Війна в Кореї змусила США робити закупки в Японії, тим же допомагаючи їй. Зниження цін на паливо, коли в 1954 році на території Абу-Дабі відкрило перше родовище нафти, наслідок чого стала доступність палива. Поєднання цих факторів та орієнтація Японії на технічний прогрес шляхом закупівля ліцензій, патентів, використання нових технологій дозволило їй вже до середини сімдесятих збільшити ВВП більш ніж 15 разів (\$14,2 млрд. в 1946-му і \$203,1 млрд. в 1970-му) [6].

Проголошуючи Конституцію 1947 року, імператор наполягав на «поправках Конституції Японської імперії». Це було зроблено з метою умиротворення народу Японії. Уряд США в своїй політиці пацифікації

діяв обачно. Перш за все, вони не завдали ядерного удару по Кіото – символі влади імператора, в такому разі Японія б залишилась без верхівки та символу тієї ж влади, що в свою чергу унеможливило б всенародне припинення війни. По-друге: після встановлення окупаційного режиму, відбулась домовленість з Хірохіто, за якою він зрікався статусу «Благословенного». Від практично абсолютного монарха він перетворився на «символ єдності нації», позбавляючись фактично політичної влади. Як ми знаємо, вбивши лідера народу, ми створимо символ боротьби – мученика, і ніколи не зможемо підкорити народ. Сам голова американської військової адміністрації Дуглас Макартур настоював на невинуватості Хірохіто, вбачаючи в ньому символ японської нації та гаранта стабільності для окупаційної. Вони вдало використали покірливий менталітет японців, та кардинально змінили ставлення японців до війни. Це призвело до невідповідності між традиційною правовою системою, сформованою під впливом континентального європейського права, і загальним тиском американського правового впливу. В результаті прийняття нової конституції стало необхідним переглядати всі аспекти законодавства країни.

Відбулась суверенізація судової влади. До 1945 року, судова влада була формально незалежною та здійснювалась «від імені імператора і відповідно до законів». Право на амністію та заміну покарання по суду, відповідно до статті 16 Конституції 1889 року, належало імператору. А у 1890 році в відбулося оновлення судової системи на основі Закону «Про організацію судів». У рамках цього впорядкування були створені місцеві і апеляційні судові установи. Утворено спеціальні суди, що відповідали за адміністративні, кримінальну та інші галузі. З апеляційних судів та Великого суду правосуддя були утворені колегії адміністративних судів. Ці заходи мали на меті покращити організацію та ефективність судочинства в країні. Формувались за принципом територіальності та підзвітності Імператору. В 1945-му році спеціальні суди були скасовані і замість них було створено суди по сімейних справах та сумарні суди. Організаційна структура японських судів сильно нагадує американську федеральну систему, де кожен суд закріплений за своїм штатом. Місцеві суди – їх було 50 і кожен закріплювався за префектом, були судами першої та другої інстанції. В першій інстанції розглядали всі справи за винятком тих, які відносились до сумарних. У другій інстанції – апеляції щодо рішень та наказів сумарних судів. Вищі суди – розташовуються у кожному з восьми великих міст Японії. Розглядають справи в апеляційній інстанції, коли надходять скарги на рішення місцевих судів та сімейних судів. Вищі суди також розглядають апеляції на вироки у кримінальних справах, спочатку розглянутим в сумарних судах. Та Верховний – знаходився в Кіото та стежить за розглядом апеляційних скарг, включаючи звернення про перегляд рішень та наказів судів нижчих інстанцій [5, с. 623–631]. Як бачимо, після реформи в 1946 році, більшість судів справи розглядаються на принципі територіальності. З метою прискорення судових процесів в Японії, де справи часто тривають значний час через необхідність розкриття багатьох доказів, реформатори впроваджують нововведення в систему розгляду цивільних справ. Це включає так зване «проектне планування», коли суддя разом із сторонами розробляє план розгляду справи. В цьому плані визначається час для висвітлення позицій сторін, розкриття доказів та прийняття рішення. Крім того, суддя встановлює графік представлення сторонами необхідних доказів. Цей документ, хоча не є юридичним, на практиці набуває обов'язкової сили для сторін у судовому процесі. Автентичною особливістю судів є акцент на розрахунок за взаємною згодою сторін, без невдач або переможців.

У Японії активно практикується залучення громадян до участі в судовому процесі. Особи, які не мають юридичної освіти, але володіють широкими знаннями, значним досвідом роботи та авторитетом, можуть стати членами комітетів щодо примирення, учасниками судових комітетів, представниками у сімейних судах, експертними комітетами, а також учасниками комітетів прокурорського нагляду. Цю традицію було запозичено у Франції з їх торговими судами. Щоб бути членом французького торгового суду потрібно бути фахівцем в галузі торгівлі та займатися комерційною діяльністю не менше п'яти років. Тут знову ж таки бачимо вміння японців масштабувати та застосовувати на практиці вдалий механізм. Було вкладено значні зусилля у розвиток альтернативних методів вирішення конфліктів, розглядаючи вдосконалення цих механізмів як один з пріоритетних напрямків у ході проведення реформ. Така тенденція прослідковується навіть в цивільному житті, до прикладу: японець, який потрапляє в несерйозне ДТП, бажає вирішити справу на місці, без залучення поліцейських [6]. Інститути посередництва і арбітражу в Японії, завдяки своїй давній історії, стали важливою частиною ділового обороту.

Як бачимо, принцип територіальності Японських судів був запозичений з образу федеральних судів у США, з їх незалежністю та верховенством конституційного закону. Звідти ж було запозичено адверсаріальну систему судочинства, в якій судді, діючи як нейтральні арбітри, керують правосуддям, враховуючи аргументи та докази, представлені сторонами у справі [7]. В цій системі сторони відіграють активну роль у

захисті своїх інтересів, а судді виступають об'єктивними арбітром, базуючись на представлених аргументах і доказах. Також Японці запозичили метод розподілу позовів: окрім інстанційного поділу у них існує ще й ціновий поділ. У США позови з загальною сумою менше 75 тисяч доларів направляються в спеціально створені суди загальної юрисдикції малі суди (Small Claims Courts) і суди округу, відповідно, вище цієї суми – до федеральних окружних. Японія в, свою чергу, для таких цілей створила сумарні суди, до них направляються позови, сума яких не перевищує 900 тисяч єн. [8, с. 572–581]. Це приклад неявної рецепції, коли певний правовий механізм запозичується з пристосуванням до умов країни. Судова система в Японії не потребувала кардинальних змін, оскільки вона не дуже сприяла підтримці диктаторського режиму. Куди більше уваги було приділено до правоохоронних органів. Первісно, структура японської поліції сформувалась ще під час Револуції Мейдзі. Сформована за європейською моделлю, вона включала головний Департамент в Токіо та поліцейські відділки в префектурах. Імперська поліція, в силу свого становища втручалась у всі сфери життя японського громадянина, звичайно ж, це було виправдано. Після падіння сьогунату та становлення імперії, в країні зросла кількість декласового населення, але кількість робочих місць не збільшилась, в наслідок чого зросла і злочинність [9]. В період з 1874 по 1945 рр. поліція виступала апаратом примусу та виступала гарантом тоталітарного імперського режиму. З метою демократизації управління органами поліції та утвердження поліцейської нейтральності було створено муніципальну поліцію, що підкорялась органам місцевого самоврядування, за образом місцевого поліцейського округу в США. У Японії прийнятим стандартом патрульних машин є чорно-білі легковики, причиною цього є те, що у 1948 році, до Японії було імпортовано партію чорно-білих Willys MB, влада вирішила нічого не змінювати і прийняла таке забарвлення за стандарт.

У 1947 році були внесені зміни до кодексу 1898р., що стосуються сімейного права та спадщини, які відображали традиційні японські погляди, що завершили перехід японського цивільного права до континентальної європейської сім'ї законів. Однак не варто вважати японську правову систему повністю штучною. Хоч вона і рано перейняла Німецьке цивільне уложення, та все ж їй бракувало найголовнішого – правосвідомості німців. Поведінку японців у різних сферах життя все ще важко передбачити чи буде спір вирішено відповідно до правових норм, що часто складно спрогнозувати, чи буде людина користуватися тими правами, які йому доступні на законних підставах [10]. Звичні для західного права концепції прогнозування поведінки, повноти позовної сили в суді (позивач отримує все або нічого), майнова рівність перед судом – усе це не проникло глибоко в японське право. Саме тому більшість конфліктів в Японії урегулюються без фіксації та з упередженнями. Виходячи з такого правового звичаю, а інакше це не назвати, японці почали пристосовувати до нього запозичені практики. Так, після після 1945 р. у муніципальних відділках поліції з'явилися кімнати для примирення, їх метою було укладення компромісу між сторонами. У таких справах старійшини виступали посередниками. Такі методи є юридично нерелевантними та виходять за межі формального права.

Отож, як бачимо, японська правова хоч і зазнала значних змін, та її можна вважати унікальним поєднанням правових норм з усього світу. Взяти до прикладу хоча б сімейне право. В Японії існує така концепція як *koseki* (戸籍), створена для фіксації сім'ї та генеалогічного походження. Ця система ґрунтується на важливості збереження та передачі родового імені. У рамках японської сімейної системи «*koseki*» кожна родина утримує свій власний реєстр, в якому фіксуються важливі події, такі як народження, шлюб, смерть та інші. Цей реєстр визначає особистий статус особи і є ключовим для встановлення родинних зв'язків та прав спадкування [10].

Така система віддзеркалює конфуціанську концепцію про значущість родини та продовження роду, тобто є запозиченою з китайської філософії. Крім того, вона висвітлює ієрархічний підхід до сімейних відносин і акцентує важливість збереження родового імені. Ця система сприяє утриманню стабільності та порядку у сімейних відносинах і є відображенням конфуціанських впливів на сучасне японське сімейне право. Як бачимо, родові ім'я для Японців є надзвичайно важливим, особливо в контексті спадкування. На відміну від Європи, в Японії практикувався прийом на дорослій основі «*seijin yōshi*» (成人養子), метою його було збереження того самого родового імені та спадкоємців бізнесу. Прийняття на дорослій основі здійснюється в тих випадках, коли власник не мав біологічних спадкоємців та хотів продовжити родинне ім'я [11].

Цей механізм був вторинним наслідком конфуціанського впливу – поваги до роду та сім'ї. Отож, як бачимо, Японія хоч і перебувала під впливом конфуціанства, але на основі нього сформувала автентичні концепції права. Можливо, це пов'язано з менталітетом японців, які завжди прагнули зберегти пам'ять про

предків, не даремно основне кредо синтоїзму – головної релігії Японії, є шанування родини і традицій [12, с. 5].

На противагу давнім механізмам, котрі укорінилися в суспільстві, процес укладення шлюбу був запозичений з англо-американської системи. Відповідно до Статті 25 пункту 1 Конституції Японії «Шлюб утворюється згідно згоди двох статей і, на основі рівноправ'я чоловіка і дружини, повинен підтримуватися їхньою взаємною співпрацею» [13]. Для його укладення потрібно лише подати заяву до органу влади та згода обох партнерів. Подання заяви вважається публічним оголошенням про шлюб. Для отримання такого дозволу (ліцензії), сторони повинні присягнути посадовій особі державного органу в тому, що немає перешкод до укладення їхнього шлюбу, принаймні таких. Тобто механізм абсолютно схожий з англо-американським. Протягом спільного життя подружжя може набувати спільне майно. Розподіл між спадкоємцями здійснюється за європейським зразком, тобто рівномірно між нащадками [14, с. 358].

Висновки. Отож, упродовж XIX–XX ст. Японія увібрала в себе найкращі практики розвинутих країн. В нашому аналізі ви може спостерігати, що японці запозичували широкий спектр інституцій і норм права, починаючи від поліції і аж до судів – усе зазнало змін та реформ. Варто відзначити, що без цих вимушених змін Японія не змогла б такими швидкими темпами відновити свою економіку. Завдяки цим змінам, панівний в суспільстві милітаризм та реваншизм вдалось подолати, що дало змогу японському економічному диву відбутись.

Список використаних джерел

1. Воронін М. А. Феномен японської правової системи. Характеристика та особливості. *Право та інноваційне суспільство*. 2016. № 1 (6). С. 81-89.
2. Стрельченко О. Г. Організація публічної влади в Японії: адміністративно-правовий аспект. *Правове регулювання економіки*. 2017. № 6. С. 101-110.
3. Reviewed Work: Major legal systems in the world today by René David, John E.C. Brierley Review by: Joseph Minattur Journal of the Indian Law Institute. Vol. 21, No. 3 (July-September 1979), pp. 419-426.
4. Конституція Японської держави : Конституція від 03.11.1946 р. Конституційні акти Японії. URL: <https://kfcplaw.sumdu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/10/%D0%9A%D0%9E%D0%9D%D0%A1%D0%A2%D0%98%D0%A2%D0%A3%D0%A6%D0%86%D0%98%CC%86%D0%9D%D0%86-%D0%90%D0%9A%D0%A2%D0%98-%D0%AF%D0%9F%D0%9E-%D0%9D%D0%86%D0%86%CC%88.pdf> (дата звернення: 25.11.2023).
5. ВВП Японії: обсяг, темпи зростання, душу населення, структура. Take-Profit : веб-сайт. URL: <https://take-profit.org/statistics/gdp/japan/> (дата звернення: 25.11.2023).
6. Історія держави і права зарубіжних країн: підручник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Бандурки ; [Бандурка О. М., Швець Д. В., Бурдін М. Ю., Головка О. М., та ін. ; вступ. слово О. М. Бандурки]. Харків : Майдан, 2020. 618 с.
7. Правова система Японії. URL: https://www.wikidata.uk-ua.nina.az/%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D1%81%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%BC%D0%B0_%D0%AF%D0%BF%D0%BE%D0%BD%D1%96%D1%97.html (дата звернення: 13.11.2023).
8. Структура судів - Подвійний суд і Федеральна судова система. LibreTexts – Ukrayinska: веб-сайт. URL: <https://ukrayinska.libretexts.org/> (дата звернення: 16.11.2023)
9. Макарчук В. С. Загальна історія держави і права зарубіжних країн : Навч. посіб. Київ : Атіка, 2001. 592 с.
10. Підготовка працівників поліції у зарубіжних країнах : навч. посіб. Харків : Харківський національний університет внутрішніх справ, 2021. 140 с. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e1f94901-17f7-4a5b-ab25-eff53a74df5e/content> (дата звернення: 16.11.2023)
11. What is a Koseki? Japanese Family Registries: History & Layout Explained! Kokoro Communications. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=ioSekNsE1bM&t=5s> (дата звернення: 26.11.2023)
12. Блащук Т. В. Особливості і тенденції розвитку громадянського суспільства в Японії. *Часопис Національного університету «Острозька акамедія»*. 2010. №1. С. 4-6.
13. Civil law - Japanese, Romano-Germanic, Legal System. Encyclopedia Britannica : веб-сайт. URL: <https://www.britannica.com/topic/civil-law-Romano-Germanic/Japanese-law> (дата звернення: 15.11.2023).
14. Олійник О. М. Формування правової сиситеми Японії. *Питання Сходознавства в Україні : тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю, Харків, 28 берез. 2019 р.* Харків, 2019. С. 356–359.

References

1. Voronin, M. A. (2016). Fenomen yaponskoї pravovoi systemy. Kharakterystyka ta osoblyvosti [The phenomenon of the Japanese legal system]. *Pravo ta innovatsiine suspilstvo - Law and innovative society*, 1 (6), 81-89 [in Ukrainian]
2. Strelchenko, O. H. (2017). Organization of public power in Japan: administrative and legal aspect [Organization of public power in Japan: administrative and legal aspect]. *Pravove rehuliuвання ekonomiky - Legal regulation of the economy*, 6, 101-110 [in Ukrainian]
3. Reviewed Work: Major legal systems in the world today by René David, John E.C. Brierley. Review by: Joseph Minattur. *Journal of the Indian Law Institute*, 21 (3) (July-September 1979), 419-426 [in English]
4. *Konstytutsiia Yaponskoї derzhavy [Constitution of the State of Japan]: Konstytutsiia vid 03.11.1946 r. Konstytutsiini akty Yaponii*. Retrieved from <https://kfcplaw.sumdu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/10/%D0%9A%D0%9E%D0%9D%D0%A1%D0%A2%D0%98%D0%A2%D0%A3%D0%A6%D0%86%D0%98%CC%86%D0%9D%D0%86-%D0%90%D0%9A%D0%A2%D0%98-%D0%AF%D0%9F%D0%9E%D0%9D%D0%86%D0%86%CC%88.pdf> History of the state and the law of foreign countries: textbook [in Ukrainian]
5. *VVP Yaponii: obsiah, tempy zrostannia, dushu naseleennia, struktura [Japan's GDP: volume, growth rates, per capita, structure]*. Take-Profit : veb-sait. URL: <https://take-profit.org/statistics/gdp/japan/> [in Ukrainian]
6. *Istoriia derzhavy i prava zarubizhnykh krain: pidruchnyk [History of the state and the law of foreign countries: textbook]* (2020) / za zah. red. d-ra yuryd. nauk, prof. O. M. Bandurky ; [Bandurka O. M., Shvets D. V., Burdin M. Yu., Holovko O. M., ta in. ; vstup. slovo O. M. Bandurky]. Kharkiv : Maidan [in Ukrainian]
7. *Pravova systema Yaponii [Legal system of Japan]*. Retrieved from https://www.wikidata.uk-ua.nina.az/%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D1%81%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%BC%D0%B0_%D0%AF%D0%BF%D0%BE%D0%BD%D1%96%D1%97.html [in Ukrainian]
8. *Struktura sudiv - Podviinyi sud i Federalna sudova systema [Structure of courts - Dual court and Federal court system]*. LibreTexts – Ukrayinska: veb-sait. Retrieved from <https://ukrayinska.libretexts.org/> [in Ukrainian]
9. Makarchuk, V. S. (2001). *Zahalna istoriia derzhavy i prava zarubizhnykh krain [General history of the state and the law of foreign countries]: Navch. posib*. Kyiv : Atika [in Ukrainian]
10. *Pidhotovka pratsivnykiv politsii u zarubizhnykh krainakh [Training of police officers in foreign countries]: navch. posib*. (2021). Kharkiv: Kharkivskiy natsionalnyi universytet vnutrishnykh sprav. Retrieved from <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e1f94901-17f7-4a5b-ab25-eff53a74df5e/content> [in Ukrainian]
11. *What is a Koseki? Japanese Family Registries: History & Layout Explained! Kokoro Communications [What is a Koseki? Japanese Family Registries: History & Layout Explained! Kokoro Communications]*. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=ioSekNsE1bM&t=5s> [in English]
12. Blashchuk, T. V. (2010). Osoblyvosti i tendentsii rozvytku hromadianskoho suspilstva v Yaponii [What is a Koseki? Japanese Family Registries: History & Layout Explained! Kokoro Communications]. *Chasopys Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akamedii» - Journal of the National University «Ostroh Academy»*, 1, 4-6 [in Ukrainian]
13. *Civil law - Japanese, Romano-Germanic, Legal System. Encyclopedia Britannica* : veb-sait. Retrieved from <https://www.britannica.com/topic/civil-law-Romano-Germanic/Japanese-law> [in English]
14. Oliinyk, O. M. (2019). Formuvannia pravovoi syytemy Yaponii [Formation of the legal system of Japan]. *Pytannia Skhodoznavstva v Ukraini: tezy dop. Vseukr. nauk.-prakt. konf. z mizhnar. Uchastiu - Issues of Oriental studies in Ukraine: theses add. All-Ukrainian science and practice conf. from international with participation*, Kharkiv, 28 berez. 2019 r. Kharkiv, 356–359 [in Ukrainian]

Стаття надійшла до редакції 03.12.2023